

ljivosti je pa pri tako imenovanih kugah treba, to je, pri boleznih, ktere ob enem času celo čedo ali veliko živine enega kraja napadejo in dostikrat tudi čisto pokončajo.

Kuge se naredé:

1. Iz škodljivosti, ktere so daleč razširjene, ali pa le iz kakosti in lege kakega kraja izvirajo, kterih se tedaj živina ne more ogniti. Take škodljivosti so, postavimo: pomanjkanje krme ali vode za pijačo, slaba klaja ali voda, slabo vreme itd. Nekatere kuge, ktere se tako izcimijo, utegnejo tudi nalezljive biti, to je, iz njih se o bolezni neki kužen strup izcimi, kteri tiči v krvi, scanju, blatu, potu in v sapi, in na popoluoma zdrave živinčeta enacega plemena, kterih imenovane škodljivosti niso zadele, pridejo in potem ravno tako bolezen narediti morejo. Take kuge so, postavimo: bolezen v gobcu in na parkljih, črm ali vrančni prisad, smrkelj itd.

Ali se pa naredé:

2. samo po okuženju, ktero se ne izcimi pri nas, ampak se po čedah iz tujih dežel zanese, od kterih ga domača živina dobí in se vedno dalje in dalje razširja.

Take kuge se imenujejo nalezljive kuge, kakor je, postavimo, devetogobnica ali goveja kuga.

Nalezljiva bolezen se razširja tako, da pride bolna živina z zdravo v dotiko ali na paši in v hlevu, ali pa da zahaja na take kraje, kjer je pred bolna živina bila in kjer so še ostanki klaje, ali blato, scavnica, sline, smrkelj bolne živine ostali. Včasih tudi ni treba, da se bolna živina zdrave dotakne, ker kužnost dostikrat tiči v potu in v sapi, ktero bolna živina sope, in jo potem veter dostikrat precej dalje zanese.

Kužne bolezni ne zanesó samo žive bolne živinčeta same, tudi z njih mesom in odpadki, z neosnaženimi rogmi in parklji, potem z dlako, kožuhovno itd. jo utegnejo ljudje zatrositi, kteri so imeli z bolno živino opraviti.

Obvarovanje živine, da se ne okuži.

Ker se prave nalezljive kuge v naših krajih same ne izcimijo, temuč se vselej zatrosijo, more previden gospodar svojo bolno živino tacihi bolezni popolnoma obvarovati, če jo skrbno varuje, da z bolno živino v dotiko ne pride. Ker mu bo pa dostikrat neznano ostalo, da je blizu njega kje kaka okužena živina, in ker so, kakor je bilo že rečeno, tudi mnogotere kuge, ktere se v deželi izcimijo, nalezljive, zavoljo česar tudi njegova živina zboleti utegne, terja previdnost, da se umen kmetovavec tudi o času, ko ni nič znano, da je blizu kje kaka kuga, vseh okolišin ogiba, ktere bi utegnile zatrosenje kužne bolezni olajšati. Vselej bo tedaj svoj hlev tujim ljudem zaperal, zlasti takim, kteri imajo sploh z živino opraviti, kakor mesarjem, pastirjem, konjačem, kupcom volne, strojarjem itd.; tudi on sam ne bo nikoli tuje bolne živine ozdravljeval, temuč tudi svojim poslom bo to prepovedal.

Novo kupljene živine ne sme koj v hlev med svojo čedo djati; skozi 10 dni jo mora posebej imeti in še le potem jo sme v hlev djati, kadar je popolnoma prepričan, da je zdrava. Ako se soseskina živina vkup na pašo goni, mora župan čedniku ostro prepovedati, tudi kako tujo živino s svojo pasti, svoje čede ne blizu tuje goniti in na take kraje zahajati, kjer se je tuja živina pasla ali gonila.

Novo dokupljenih živinčet čednik ne sme pred na gmajno pustiti, dokler niso 10 dni se odločene opazovale in za zdrave spoznane bile; vsako bolno živinče mora koj iz čede djati in to brez odloga županu naznaniti, on sam pa ne sme nikoli in nikakor bolne živine zdraviti.

Mesar tistega kraja ne sme svoje klavne živine na soseskino gmajno pušati, pa tudi s svojo domačo živino je ne sme v enem hlevu imeti. Nikdar se ne more dosti priporočiti, gledati na to, da se živina in meso po postavi

ogleduje, ker se tu prav dostikrat najprvo spozná, ali je kaka nalezljiva bolezen ali ne med živino, ktero iz raznih krajev kupljeno priganjajo. Tako se vsaj lahko stori, da se take bolezni dalje ne razširjajo. Po §. 401 avstrijske kazenske postave od 21. maja 1852 se storé prestopa krivi vsi tisti, kteri kako od drugod prignano govedo zakoljejo ali dalje prodajajo, ako ni bilo pred po postavi pregledano, ali pa posebnih naprav ne spolnujejo; zapreti jih je od 1 do 3 mescov; če je pa škoda velika, ktera se zavoljo tega zgodi, jih je še enkrat tako dolgo zapreti in če je treba tudi v ostro ječo obsoditi.

Take previdnosti je tim več treba, če se v kakem kraju ali v njegovi okolici kaka kužna bolezen res začne. *Kazni, ktere čakajo vsacega, kteri ne spolnuje postav zastran kužnih bolezni.*

Kazenska postava odločuje v §§. 400 do 402, kakošna kazen čaka vsacega, kteri ne spolnuje tega, kar je zastran živinskih kug zapovedano.

Če prav v kakem kraju ali v njegovi soseski nimajo živinske kuge, se mora po tej postavi vselej županu naznaniti, kadar živino kaka notranja bolezen napade.

Ako zbolí več živinčet, se mora vsa živina enega gospodarja v poseben hlev postaviti, kjer mora posebno strežbo imeti, dokler se ne pokaže, da celih 10 dni nobene bolezni več ni. Bolna živina se z drugo soseskino živino ne sme na pašo goniti.

Tisti, kteri zoper to postavo delajo, se kaznujejo z zaporom od 1 do 3 mescov. Ako se pa bolezen dalje razširi in več škode naredí zavoljo tega, ker je bila bolna živina zatajena, ali ker se postave niso spolnovali, se ima tisti, kteri je kriv, še enkrat tako dolgo zapreti in po okolišinah tudi v ostro ječo obsoditi.

Taka kazen zadene tudi vsacega, kteri ob kakoršni koli bolezni med živino kako bolno živinče zataji zdravniku, kterega gospóska pošlje, ali pa koj, ko je oklicano, da je živinska bolezen, ne spolnuje predpisov, kteri so dani zastran erknjene kakor tudi zastran okužene in še zdrave živine ali sploh dani ali se pa posebej dajo, kakor okolišine nanesejo; dalje zadene taka kazen vsacega, kteri ob času živinskih bolezni skrivaj ali očitno bolno živino, meso, mleko, puter, kože, loj ali karkoli od goveje živine, bodi si od zdrave ali bolne, od pobite ali erknjene iz sumljivih krajev kupuje, skrivaj ali v neokužene kraje prodaja ali pa za svojo potrebo vozi; potem vsacega, kteri iz okuženih krajev, dasiravno je bil opominjan, čez mejo v zdrave kraje živino vozi ali goni, če ta živina potem ko je bila v posebnem hlevu zaprta, v desetih dneh za boleznijo zbolí, ktero ima živina v tistem kraju; zadnjič vsacega, kteri dele goveje živine skrivaj kam prenaša, kteri se spoznajo, da so od skrivaj pobitih živinčet.

Ravno taka kazen zadene vsacega župana, kteri kantonski gosposki ne zglosi, kadar po dvojje ali troje živinčet v enem kraju v enem tednu na enako vižo zbolí.

Natoroznanske reči.

Življenje peščenega zrnca.

Ležal sem v senci košate lipe, poslušal zdaj veseložvergoleče ptičke, zdaj prijazno brenčanje pridnih bčelic od cvetlice do cvetlice letajočih in sladke hrane si nabirajočih, zdaj zopet obračal sem pogled na široko Savo, ki je blizu mene svoje šumeče valovje dalje valila. Ležalo je na produ drobnega peska (melke), nakopičenega v teku časa od valov, kteri so na breg prihajali in nanaševali zrnca za zrncom. Vzamem pest melke in ogledovavši majčkine zrnca premišlujem, koliko tisučkrat tisuč let že te male stvarice romajo in kaj vse že se je dogodilo, preden se je le eno teh malih kvarcovih zrnec v sedanjo podobo prestvarilo, preden je semkaj priromala. Tako premišljevaje ležal sem

v hladni senci, pihljaj je tihi vetrič in polajševal vročino — ali je čuda, da sem zaspal? Spal sem, in glej! zdelo se mi je, kakor da bi ono majhno zrnice, katero sem poprej ogledoval, pred-me stopilo ter tako govorilo: „Revež! zastonj si glavo beliš, da bi zvedil dogodke mojega dolgega življenja, mojo domačijo in pot, po kateri sem semkaj do tebe prišlo. Poslušaj tedaj to, kar ti tvoj človeški um razodeti ni mogel, odkriti ti hočem jaz samo.“

„Visoko, visoko gori na planini strlela je ojstra pečina stoletja ter stoletja v sinje nebo; v votlini enega vogala tičal je majčken, lepo stvarjen navadni kvarcov kristal in v sredi njega bilo sem jaz, malo zrnice, varno in mirno tičalo sem njemu v osrčji. Pridrville so se temne megle, razsajal je vihar in švigal blisk krog skale, ki je mene hranila, tresel je grom skale krog in krog — moja skala stala je nepremakljiva; pridrville so se plazi snega, trgali skale in ž njimi bobneli v dol — mene varovajoča peč stala je nepremakljiva; al tudi za-njo prišla je zadnja ura. S strašnim gromenjem privali se nekaj plaz — večji in močnejši kot po navadi, butne v skalo, ji odtrga v nebo štrleči greben ter urno ko blisk z odtrgano skalo vred v dolino drvi; zmiraj večji prihaja, pobera skale in grmovje sabo in zavrt v gost sneženi prah vedno dalje hiti. Par trenutkov in zopet je vse tiho, le tū in tam se še kak kos pečevja ali snega za njim vdere. Skala na planini še stoji, obsuta z nanešenim snegom, pa kako se je spremenila! Komaj jo spoznaš. Tisuče centov odtrgal je siloviti plaz, tudi vogal, kjer sem jaz mirno v kristalu počivalo.“

„V kamnitni strugi poleg derečega planinskega potoka leži odtrgana skala in jaz v nji, pokrit s kopicami snežnimi. Pretesno je potoku. Skoncoma sneg vodo v se popija, pa pride pomlad, vedno bolj narašča potok, preriniti se vé precej snega ne more, pa spodje ga in pod njim po skalah naprej drvi. Seboj podi šumeči in bobneči hudournik mnogo odtrganega, po pesti debelega kamnja in buta ž njim v mirno v strugi ležečo skalo, ter počasi tako kosček za kosčkom od nje okruši; meni vendar še nobena nevarnost ne preti, ker varno v sredi čepim. Tako minule so leta in leta, v katerih sem se s skalo le malo naprej pomikalo, pa prirnil je dereči potok zadnjič mojo varhinjo do nekega roba, čez katerega so valovi globoko globoko v temno brezdno šumeli, da se je voda, preden je do dna dospela, razkropila v gosto vodeno meglo. Veča in veča nastaja voda, kamnje v strugi se začne gibati, se dvigati, velik kup se ga nakopiči pred žlebom, po katerem divji potok v globočino dere. Novi potoki pridrvijo, se uprejo v nakopičeno kamnje, rinejo — rinejo — zdaj strašno zabobni, voda zašumi in cela kopica kamnja z mojo skalo vred plane čez strmino, da strašno bobni in ropoče deleč doli po skalah. Mojo skalo zatelebi močni val proti ostremu robu iz dna moleče skale, da se razbije na mnogo kosov.“

„Hudi časi prišli so zdaj za me, ne varuje me več debela skala, komaj pest debel je zdaj kamen, ki v sebi hrani kristal in ž njim tudi mene. Od zdaj nimam miru ne pokoja. Močno valovje drvi kamen urno naprej, ter ga zatelebi zdaj na to zdaj na uno skalo, da se kosci odkrušijo in zmiraj tanjša varovajoča mi odeja postaja. Nastala je kmalo nevihta, dež je lil kot s škafa, da je potok narastel in mu je struga že bila pretesna. Vlije se čez skalnati breg, dere v dolino in ko šumeče morje pokrije lepo zeleno polje. S sabo vali kupe večega ali manjšega kamnja, nanešanega z odtrgano zemljo in z zruvanim drevjem in grmovjem. Sredi med to sodrgo je tudi moja hišica; oj, kako jo tarejo in stiskajo skale! Kako neusmiljeno jo premetavajo sèm in tje! Zadnjič — o groza! — trčite me mogočni skalnati ploši ter me razdrobite v drobne kosčke.“

„Zavarovano sem sicer še, akoravno ni moja hišica z mano vred večja kakor lešnik, ker še me je krila tanka odeja. Tudi to sem zgubilo! Komaj se je na polje nanešeno kamnje posušilo, ko spet povodenj pride. Voda spet

čez bregove stopi, se vlije čez kamnje, da zopet v stisko pridem. Ne dolgo, in voda zavali na me veliko ostro grušo, moja odeja počí, se razletí in jaz ubogo malo zrnice ležim brez odeje. Zgrabi me voda, ki vse sabo nosi, kar je majhnega, lahkega; pehá me brez pokoja naprej, zdaj se za tem kamenčkom ustavim, zdaj za uno koreninico skrijem, pa vse zastonj — majčkeno kakor sem, me vedno zopet vodica odnese. Pridem v nek hitri curek — oj kako brzo me voda pehá in goni. Zdaj menim, da je konec mojemu potovanju, prišlo sem namreč v neko malo planinsko jezero. Koliko sto in sto mojih bratov že tū najdem! Kdo bi mislil, da tudi tukaj mi ni dano, da si odpočijem dolgega popotovanja! Kje nek bi me voda odnesla, ker tukaj se jezero ne odteka? Ali ravno to, da se voda ne odteka, je znamenito. Teža vode je pritiskala na dno in sčasoma si pot naredila skozi votline in razpoke hribove; tukaj skozi voda odteka iz jezera v daljne, nižje kraje. Tudi mene voda kmalo zavleče v temno žrelo; kaj bo zdaj z menoj? Bom še kedaj beli dan zagledalo ali pa obtičalo v kaki razpoki podzemeljskega pota? Zgrabi me vrtinec in z mnogimi brati vred nastopim daljno pot; vedno naprej me žene voda po temnih razpokah kam — kdo vé?“ (Kon. prih.)

Šolske reči.

V poslednjem dopisu iz Gorice *) z zasluženno pohvalo omenjena deklamacija, ki jo je z ozirom na različnost jezikov sploh in goriško mnogojezičnost posebej zložil slavni ondašnji profesor A. Marušič ter jo natisniti dal v letošnjem programu goriške gimnazije, se glasi tako-le:

Prekletstvo in blagoslov

ali

Mavra nad jeziki.

Napuha duh jezike razdeluje,
Nebeški duh v ljubezni jih združuje.
(po sv. Avg.)

Kjer Fratt in Tigris, priči preveljavni,
Pripovedujete vsem vekom čine,
Ki jih na plodni Senaarski ravni
Počeli so prvenci zgodovine:
Po zgodbi neki tam že starodavni
Birs-Nimrodske slovijo razvaline.
Poslušajmo tedaj Kliono zvesto,
Kaj groblja ta, kaj to pomeni mesto!

Naš rod, kot sužnik kačjega napuha,
— Tak o Babêlu listi prav'jo sveti, —
Napenjal sile vse je rok in duha,
Ker sklep mu bil, — nebó z naskokom vzeti.
Pa On, ki drzni trop mu je le muha,
„Ustavi se!“ veli titanski četi;
In kar bi trenil, — konec je besnem' boju,
Razruša se, kar človek zidal v znoju.

In takrat, glej, nebeški dar jezika,
Skor vsega cvet, kar duh človeški vplodi,
S katerim stvar se Stvarnika dotika,
Zapadel milotužni je osodi. —
Ak jezik bil ljudem je pred spodtika
Na potu, kodar Bog in vest jih vodi;
Zdaj strelovod postal je sodbi Božji
Na oholosti človeške šibkem stožji. —

Odkod na svetu srd, razpor, nesloga?
Zakaj sosedu sosed hrbet kaže?
Ni mar ljubav človeštva b'la naloga?
In pravde mednarodne vsake baže — ?
Kje z un'ni vred izvira ta nadloga?
Od kod, kar sicer imé človeško maže? —
Jezikov zmeda mati je nemila,
Ki toliko kačjih hčer je porodila.

Da pleme pleme črti in preganja,
Da národ národ v sužnost odpeljuje,
Zatira ga, ak rad se mu ne vklanja;
— Povestnica nam jasno to spričuje, —

*) V tem dopisu na str. 311. v 31. vrsti od zgoraj prosimo brati kako neprilичno za Slovence namesto kako prilično.

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi polji. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 fl. 60 kr., za pol leta, 1 fl. 80 kr. za četert leta 90 kr. pošiljane po pošti pa za celo leto 4 fl. 20, za pol leta 2 fl. 20 kr., za četert leta 1 fl. 15 kr. nov. dn.

V Ljubljani v sredo 24. septembra 1862.

Kako naj se sadje obra.

Dober gospodar bo vedno skrb imel, da ne bo drevesa poškodoval; zato bo vselej, kadar gré sadje oberat, lojtro k drevesu pristavil, ktera na svojih nogah stoji in je tedaj ni treba na veje naslanjati. Po tej napravi se varuje drevo, da se mu veje ne polomijo in rodovitnost za drugo leto ne prikrajša, ampak tudi sadje se ne očese, da bi z drevesa popadalo, se otolklo in ne dalo delj časa hraniti. To je tedaj prvo.

Drugo je, da se sadje skrbno s celim receljnom obira in se nikakor ne otišči ali eno ob drugo ne obtolče. Otresovati drevje, ako hočeš sadje hraniti, je nespametno; zato tudi ni prav, ako ga s košare ali žaklja na tla naglo usipaš, sicer se preveč otolče; najboljšje je, če se obrano sadje v večje jerbaze ali brente nabere in domú nese, kjer se sopet skrbno iz njih pobere in na odločene police zloži.

Kdor hoče sadje dolgo in zdravo ohraniti, mora posebno varovati, da se mu ne otišči in ne otolče; zato naj ga ne prenaša zdaj v ta, zdaj v uni kraj, kakor mačka mlade.

Nekteri puščajo obrano ali celó otreseno sadje delj časa na kupu pod drevjem ležati, kjer ga dostikrat vroče sonce prepeka, kar mu jako škoduje; tudi se miši rade pod kup spravijo in škodo delajo.

Se vé, da tisti gospodar najbolj opravi, kateri sadje koj z drevesa prodá.

Kdor je vaje sadje tresti, naj ga trese, dokler je še zeleno in ktero se precej potem tudi porabi. Tresti se mora pa tudi vselej polahkoma, da se preveč češulj drevesu ne odkrehne.

Marsikdo misli, da otiske sadju ne škodujejo, posebno dokler je še zeleno, in meni, da se mu rana zaceli, kadar se medí. Jaz sem se popolnoma prepričal, da ni temu tako. Čeravno ne začne vsako sadje od otisk gnjiti, ostane vendar le v mesu neprijeten madež, pa tudi okus nekako kvari. Če se hruška ali pa jabelko olupí, se vidi pod lupino madež, ki od udarca ali otiske izhaja, da se ga mora precej velik kos zavreči.

Kadar se sadje obra, se mora do čistega obrati. Nič ne smé na drevesu ostati, da ne bodo samopašni in poredni paglovci priložnosti imeli ga s kamni, okleški, preklami ali palicami z dreves klatiti. Nikdar tedaj ni dobro sadja na drevesu puščati, ker zavolj par jabelk ali hrušk mora dostikrat drevo veliko škodo trpeti.

Iz vrtnarstva K. Fišerjevega.

Gospodarske skušnje.

(Dreves, ktere sadú ne donašajo), ne daj koj izruvati in v ogenj vreči, ampak skusi jim veje do tal pripogniti. Boš vidil, da se ti bodo večkrat udale in spet roditi jele.

(Da se sadne drevesa mahú in mrčesa obvarujejo), ima neki najimenitniših pariških sadjorejcev vedno sod poln vode blizo sebe, v katerem je potašelj raz-

topljen; s tem svoje drevesa umiva, da se jih mah ne popriema in da jih škodljivega mrčesa obvaruje. Drevesa obdržé lepo gladko skorjo in ostanejo zdrave in trdne kot železo, rodijo pa od leta do leta, da je veselje.

(Olje iz pešek vinske jagode). Ker je letos obito grojzdja, posebno ondi, kjer ga ni spomladanski mraz zatrl, naj povemo našim vinorejcom dobro potrjeno skušnjo, da se dá iz pešek vinske jagode prav dobro olje napraviti. Koj po prešanji, ali preden se začne iz tropin žganje žgati, se peške naberajo. Tropine se med dlanmi precej dobro zmancajo in skoz kakošno rešeto prerešetajo, in pri rešetanju ostanejo tropine ali tako imenovane preše v rešetu, peške pa skoz padajo. Ko se peške dobro posusé, se v prah zmelejo, prah pa v vročo vodo dobro pomeša, in se tako dolgo greje, dokler se prav ne strdi, in iz tega testá se olje preša.

„Frau. Bl.“

(Kako Rusi hranijo grojzdje, da jim dolgo čez zimo ostane tako lepo), kakor da bi bilo še le zdaj s trte vzeto. Zberó si najprej čisto zdrave grojzde, pa vzamejo kišto in prosá. Prosá nasujejo na dno kište in na-nj položijo potem eno vrsto grojzdja, na grojzdje spet nasujejo prosá in na-nj spet položijo grojzdje in tako dalje, dokler ni kišta polna, ktero shranijo potem v hladno shrambo, kjer ne zmrzuje.

Natoroznanske reči.

Življenje peščenega zrnca.

(Konec.)

„Na planinskem podnožji razprostira se majhna dolina, obdana z lepozelenim drevjem in preraščena s travo in visokim praprotom. Spod brega pa curlja čist studenček in teče po belih majhnih kamenčkih navdol; tukaj se voda unega planinskega jezera odteka, tukaj tudi jaz zopet zagledam beli dan. Po dolgem dolgem temnem potovanju me spet milo solnce prijazno obsije, po potovanju, na katerim sem zopet za nekoliko manjše postalo.“

„Komaj sto korakov deleč me počasi vali bistra studenčnina, kar pridem do kraja, kjer se studenček v precej prostornem kotlu nabira, obdanim z visokim gostim bičevjem. Na dno kotla me voda zanese z obilnimi mojimi brati. Tu menim počivati in si oddahnuti od dolgega popotovanja, pa motilo sem se; ta kotel ni tako tih ne tako miren kot ono planinsko jezero. Uno je bilo skoraj mrtvo, imelo je večí del leta ledeno odejo, tukaj je vse živo — na dnu gomezlja mnogovrstna vodna živad, po vodi plava vesela riba ali se ziblje divja raca, ob kraji pa gazijo po blatu in rijejo razne mlakarice. Da pri taki družini za me ni bilo pokoja, je lahko misliti. Nekega dne priletí lepa divja raca, se nekoliko po vodi ziblje, potem se utopi, s širokim kljunom po blatú brba, zopet svetli vrat povzdigne, odleti — in jez v nji. Ko se je namreč raca utopila, segla je s kljunom po neki pijavki, ktera se je bila z enim koncem mene prijela, tako sem prišlo s pijavko vred v račni želodec. Kakor v živem balonu vesljam po zraku, ne vedoče, ali bom kadaj zapustilo temno ječo ali ne.“

Nekaj tednov tako mine, kar nekega dne moja raca k bližnji cegelnici odleti in se tam v lužah kaj dobro naužna; po jedi se vsede na kup ilovice, snaži perje in se očedi. Kmali potem pridejo delavci ter si nakopljejo ilovice, — tako pridem jaz ubogo malo peščeno zrnice med roke cegel napravljajočih delavcov; ne dolgo in jaz siromake zdihujem trdo vdelano v nekem strešnem ceglu, k sreči vendar na površini. V malih dneh je cegel dovelj posušen in na skladavnice v peči zložen; kmalo šviga ogenj in opeče cegel za ceglom. Že čaka voz, da lepo rudeči cegel popelje nekemu mlinarju, ki svoj mlin na Savi vnovič pokriva.

„Mnogo let zdaj navezano na opeko visim. Zopet sem za nekoliko manje, v hudem oguji namreč me je en del odletel. Leta in leta tako minejo, opeka me sonce, moči dež ali pokriva sneg; sčasoma pa je opeka jela na zraku razpadati, vihar, dež, gorkota omehčale in razdrobile so (se vé da komaj za spoznanje) površino ceglovo, priletijo skoraj nevidljivi kalčki in iz njih zrastejo majčkine majčkine štiblance mahú; ta strohú in na njem zraste nov, večí mah. Tako zopet v tem tičim pod mahovimi koreninicami“.

„Nekega dne zbirajo se temne megle, sliši se čudno šumenje in kmali začne tako gosta, tako debela toča padati, da za malo časa pol strešnega cegla na kosce razbitega na tleh leži. Gospodar naloži razbiti cegel ter ga na breg pelje, naj bi ga voda odnesla. Tako sem nenadoma zopet v vodo prišlo“.

„Pride pomlad, Sava narašča ter odnaša cegel za ceglom; tudi kos, ki mene veže, zgrabijo valovi in mečejo sém ter tje. Zdaj odleti po mahovih koreninicah že poprej odjedena šibrica, ki je meni za podlago. Nekaj časa me tako valovi sém in tje pluskajo, pa tudi ta podlaga odpade in prosto plavam zdaj po vodi majčkino peščeno zrnice, kakoršno me zdaj vidiš“.

„Tako je moje življenje; kaj še vse zanaprej doživim, kdo vé? To pa dobro vém, kar koli me tudi doleti, zgubljeno in pozabljeno vendar ne bom, ker Bog skrbi za malo kakor za veliko“.

A. Zup.

Jezikoslovne reči.

Nekteri fonetični zakoni našega jezika.

Per exempla itur ad praecepta.

Da si je našega jezika pisava precej utrjena, treba je vendar popravljati krivo, razujzdano in dvojbeno pisanje nekterih oblik. Popravljaivec pa ima se obračati neprestano na izvire pravih vodil, da kar popravlja, tudi popravi. Take vodila so preteklost in sedanjost jezika. Kdor samo staroslovenski jezik pred seboj vidi, zabredel bo v enostransko trdenje; kdor se bo oziral samo po današnjih oblikah, ne bo previdil vzrokov te ali one jezikove prikazni. Zraven pa je še treba tudi na sorodne narečja slovanske gledati, ker se tam dostikrat nahaja, kar sami več nimamo. Nazaj, pred-sé in okrog je tedaj treba svet jezika ogledavati, da spoznamo dobro, kjer stojimo.

Namenjen pa sem pokazati pisavo teh-le pismenk: *s* (cum, con-), *s* (de, de-), *iz* (ex, ex-) in *vz* (sub-, ex-, empor-), ker one nam kažejo neke fonetične zakone slovenske.

S in *z* menjata svoje oblike, kakor pismenke pridejo za njima. Da se olajša ta razprava, treba se mi zdi o pismenkah, posebno o soglasnikih nekaj opomniti.

Vsi soglasniki spadajo v dvojno vrsto.

Eni so taki, da potrebujejo napetega, močnega izgovarjanja; imenovati se smejo tedaj trdi. Ti so: *c*, *č*, *h*, *k*, *p*, *s*, *š*, *t* in tuji *f*.

Drugi se dajajo mnogo lažje izgovarjati; so tedaj proti onim mehki. Ti so: *b*, *d*, *g*, *j*, *l*, *m*, *n*, *r*, *v*, *z*, *ž*.

Kdor ima le nekaj zdravega čuta in sluha, mora precej razloček trdote in mehkote vsaktere pismenke spoznati.

Za pisanje *s*-a in *z*-ja je to razdeljenje zelo važno pomniti, ker se bo vidilo brž, da se *s* druží sploh s trdimi soglasniki, ki za njim stojé, — *z* pa z mehkiimi.

Kar se pa glasnikov tiče, mehča se pred njimi *s* vselej v *z*; tedaj so glasniki slovenskemu jeziku mehki glasi. Te opazke nas naj vodijo pri sledečem preiskovanji.

1. *S* (cum, con-).

I. *S* (cum): prepozicija.

Pred glasniki se spreobrača *s* v *z*, na pr.: *z* apnom, *z* otroci itd.

Pred soglasniki se mu godí dvoje:

a) pred trdimi ostaja *s* nespremenjen: *s* cesto, *s* časom, *s* hramom, *s* ključem, *s* posli, *s* soljo, *s* šibo, *s* tico.

Tako tudi pred *f*-om: *s* fantom.

b) pred mehkiimi se spreminja *s* v *z*: *z* bratom, *z* družino, *z* gradom, *z* jelenom, *z* lestvico, *z* mečem, *z* nevernikom, *z* ribo, *z* vozom, *z* znanci, *z* žlico.

Pred *nj*-jem se ima pisati *š* namesto *z*: *ž* njim, *ž* njo.

II. *s* (con-) v zastavljenih besedah.

Gori povedane pravila veljajo sploh tudi zastavljenim besedam. Tedaj se pred trdimi soglasniki piše *s*, pred mehkiimi pa *z*, razun v nekterih besedah, kakor: *slok* (iz *s* in *lok*), *sreča* (iz *s* in *rét*-(ire)).

Za soglasnike *s*, *š*, *z*, *ž* veljajo posebne pravila. V takih zastavljenih besedah se nadomestuje rado *sô*: *sôsed*, *sôstaviti* itd. Al ta *sô* = starosl. *son* rabijo po mojem prepričanju slovenski pisatelji prepogosto, ker se nahaja *so* samo v nekterih imenih (nomina), adverbijih in glagolih iz imen in adverbij izpeljanih: *sovraž*, *sovražen*, *sovražiti*, ali nikakor ne v prvotnih (wurzel-) glagolih; tedaj ne: *soiti*, kar ima Janežičeva „Slov.“ Lahko se dá dokazati, da Janežičeva „Slov.“ nekoliko takih *s* *so*-jem zastavljenih glagolov prvotnih preveč ima. Al to samo „in transcursum“.

Pred *s*, *š*, *z*, *ž*-jem tedaj se spreobrača *s* v *ze* ali *za*. V pisavi se je *ze*-ohranil še v malo besedah: *zesehati* (consecare), *zestaviti* (componere) prim. Janežičeva „Slov.“ V govoru ljudstva pa še jih gotovo več živi; al ljudski jezik dostikrat *ze*-spreminja v *za*: *zašiti* (Jan.) m. *zešiti*; *zazidati* m. *zezidati* (prim. o tem glagolu: Miklosič Lautlehr. der altsl. Spr. 1850, str. 52); tako da se ena oblika nahaja poleg druge.

Tedaj se je pred *s*, *š*, *z*, *ž*-jem omehčal *s* v *z* in prav po duhu našega jezika se ima toraj ali *ze*- ali *za* pisati: *zestaviti* in *zastaviti*; *zešiti* in *zašiti*; *zezvati* in *zazvati*; *zežgati* in *zažgati* (prim. starosl. *se*- in ilirsk. *sa*-).

2. *S* (de, de-).

I. *s* (de): prepozicija.

Pred glasniki se piše *z*: *z* oreha, *z* okna itd.

Pred soglasniki:

a) pred trdimi ostaja *s*: *s* ceter, *s* čolna, *s* hruške, *s* konja, *s* police, *s* smreke, *s* šajke, *s* turna itd.

b) pred mehkiimi *z*: *z* brega, *z* dreva, *z* gorice, *z* jablane, *z* lese, *z* meje, *z* neter, *z* ribe, *z* vrha, *z* zibeli, *z* žrtvenjaka.

II. *s* (de-) v zastavljenih besedah.

Za *s* (de-) veljajo tiste pravila, ktere smo naveli gori pod *s* (con-) II. Tedaj: *zuti*, *zdrkniti*, *zlesti*, *zvrniti*; *spolzniti*. Samo nekaj besed je prihranilo stari *s*: *sneti* (demere). V tej besedi je zev (hiatus) med *se*-om in *é* (starosl. *en*) ispolnil *n*: *snéti*, *posnemati*.

Pred *nj*-jem se piše tudi *š* za *z*: *ž* njive priti.

Pred *l*-om bi moral *z* stati; al stara oblika je še ostala v glagolu: *sleči* (prav za prav: *svleči*) in drugih.

3. *Iz* (ex, ex-).

I. *iz* (ex-): prepozicija.

Iz kakor prepozicija ostaja nepremenjena tako pred glasniki: *iz* okna; kakor pred trdimi in mehkiimi soglasniki: *iz* broda, *iz* cirkve.